

розвитком шкіл області: [текст] / В. В. Химинець // Освіта Закарпаття. – 2006. – №3. – С. 3–11. **7. Химинець В. В.** Інноваційна освітня діяльність: [монографія] / В. В. Химинець. – Тернопіль: Мандрівець, 2009. – 360 с. **8. Химинець В. В.** Інноваційно-гуманістичне спрямування сучасної освіти / В. В. Химинець // Педагогіка і психологія. – 2010. – №3(68). – С. 15–24. **9. Химинець В. В.** Науково-методичні аспекти підвищення фахової майстерності вчителів / В. В. Химинець // Вісник післядипломної освіти. – 2005. – В. 1. – С. 78–88. **10. Химинець В. В.** Науково-методичні аспекти розвитку післядипломної педагогічної освіти на зламі століть: [текст] / В. В. Химинець // Освіта Закарпаття. – 2005. – № 1. – С. 8–14.

УДК 379.8

Микола Юдін

ТЕАТР ЯК ОДИН ІЗ НАЙВПЛИВОВІШИХ ЗАСОБІВ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Юдін М. М. Театр як один із найвпливовіших засобів естетичного виховання.

У статті розглядаються проблеми естетичного виховання дітей і молоді на сучасному етапі розбудови українського суспільства та висвітлюється перспективна роль театру в цьому процесі.

Ключові слова: естетичне виховання, театр, культура, духовність, мистецтво, діти, молодь.

Юдин Н. М. Театр как одно из наиболее влиятельных средств эстетического воспитания.

В статье рассматриваются проблемы эстетического воспитания детей и молодежи на современном этапе развития украинского общества и освещается перспективная роль театра в этом процессе.

Ключевые слова: эстетическое воспитание, театр, культура, духовность, искусство, дети, молодежь.

Yudin N. M. Teatr as one of the most influential means of aesthetic education.

In the article it is shown the problems of esthetic upbringing of children and youth on the modern stage of building Ukrainian society. Also it is shown the perspectives of the role of the theatre in this process.

Key words: esthetic upbringing, theatre, culture, spirituality, art, children, youth.

В умовах інтенсивної глобалізації суспільства, де пріоритетним стає техногенний напрямок його розвитку, поступово втрачає свою вагомість естетичний, чуттєвий складник життєдіяльності людства.

Особливо небезпечним, на нашу думку, є те, що ці процеси позначаються на вихованні дітей і молоді. Тож людство, якщо не змінити ситуації, може втратити в собі найцінніше – здатність до естетичного, чуттєвого сприйняття світу.

Актуальність проблеми полягає в тому, що духовні підвалини держави завтрашньої закладаються і формуються в душах дітей сьогоднішніх. Ось чому так важливо невідкладно акцентувати увагу всієї педагогічної спільноти на необхідності активізації естетичного виховання. При цьому варто наголосити, що Україна має достатній арсенал засобів естетичного виховання, але одним із найефективніших об'єктивно має стати театр як наймогутніший синтетичний вид професійного мистецтва.

Театр як один із найпотужніших видів мистецтва щодо естетичного виховання особистості під різним кутом зору розглядають відомі теоретики і практики. Наприклад, у педагогічному аспекті – це роботи В. Андрушенка, Ю. Богуцького, А. Бурова, М. Кагана, Н. Кіященко, Л. Когана; у психологічному – Л. Виготського, І. Кона, С. Рубінштейна, П. Якобсона; у мистецтвознавчому – Б. Астаф'єва, Д. Кабалевського, Є. Коротєвої, Н. Фоміної, філософському – Ю. Борєва, С. Бондарєвської, А. Павловського, В. Шестакова, Є. Яковлева та інших.

Мета стаммі – привернути увагу до проблем естетичного виховання дітей і молоді взагалі та ролі театру в цьому процесі зокрема.

Виховання дітей та молоді завжди було і залишиться, допоки існуватиме людське суспільство, одним із найважливіших його завдань. Безперечно, мав рацію В. Белінський, коли стверджував, що виховання – велика справа і саме воно визначає долю людини. При цьому можна сміливо додати: і нації, і всієї держави. Продовжуючи свою думку, В. Белінський закликав розвивати в дітях естетичне почуття, що є джерелом усього прекрасного, великого, оскільки людина, яка позбавлена естетичного почуття, стає на рівень тварини [2].

Розглядаючи виховання як спрямовану дію, завдяки якій індивіду свідомо намагаються прищепити бажані риси і якості, [4] виникає необхідність все ж таки наголосити на важливості саме естетичного виховання, яке значною мірою формує в людині людське. Адже саме естетичне виховання має сформувати наявність у людини сукупності таких складників, які повинні забезпечити не лише сприйняття і розуміння прекрасного в дійсності, мистецтві, а ще й здатність до організації власного життя за законами прекрасного. Звичайно, підґрунтям, на якому будується все естетичне виховання, має стати певний рівень художньо-естетичної культури індивіда. Кожен з нас має свій базовий художньо-естетичний феномен. На наше переконання, на його формування впливає низка чинників: від генного успадкування – до впливу щоденного середовища, цілого комплексу випадковостей тощо. При цьому базовий рівень художньо-естетичної культури впливає як на подальший розвиток естетичних почуттів, смаків, поглядів, оцінок, так і на формування самого типу творчої діяльності індивіда в художній творчості, праці, побуті тощо.

Хоча багатогранного, а головне корисного досвіду педагогіки попередніх років ніхто у світі не нівелював, шкода, що саме ми інколи встигаємо першими відмовитись від педагогічних напрацювань наших попередників. Принаймні, кому з педагогів не відомо нині, що вчиться у А. Макаренка все ж таки є чому, зокрема і у сфері естетичного виховання молоді. І хоча це більше етичний бік проблеми, ніж естетичний, певна незручність, якщо не сором, нам все ж таки дошкуляє тим, що так оперативно встигли вітчизняне педагогічне товариство ім. А. Макаренка перейменувати на товариство ім. Г. Ващенка. А от, скажімо, Марбурзький університет свій Світовий центр макаренкознавства, що знаходиться на його базі, не ліквідував. І від вивчення педагогічної спадщини А. Макаренка світова педагогіка не відмовилась, у тому числі і щодо естетичного виховання [3, с. 4].

Уважається, що в Україні, як і в більшості пострадянських державах, існує доволі розвинута система естетичного виховання. Однак, навіть за таких умов беззаперечним залишається той факт, що надто значна роль щодо успіху в цій справі відводиться родині. Вочевидь розуміння цієї ситуації дало право ще Оноре де Бальзаку висловити свою думку про те, що майбутнє нації – в руках матерів [6, с. 297].

Утім, вирізняючи низку використовуваних форм, методів і засобів естетичного виховання, ми маємо на меті більш детально все ж таки розглянути роль театру в естетичному вихованні дітей і молоді.

До того ж здійснювати цей розгляд доцільно, на нашу думку, в аналітично-прогностичному аспекті, оскільки театр як синтетичний вид мистецтва та могутній загальнонавчальний засіб естетичного виховання переживає непрості часи.

Нині в науковій літературі, засобах масової інформації достатньо активно обговорюється проблема певної втрати глядача. Все це певною мірою стосується практично всіх театрів України, та й не лише України. Складників у цієї проблеми кілька. Якщо розглядати її в історичному аспекті, то нічого надзвичайного тут взагалі немає. Адже ми все далі й далі відходимо від тієї епохи розвитку людства, коли театр не мав конкурентів. А зараз їх цілком достатньо: кіно, відео, телевізор, комп'ютер, різноманітні клуби тощо. Однак у цьому випадку мова, як нам видається, має йти про той своєрідний контингент глядача, який завжди належав до справжніх театралів. Що ж до, скажімо, пересічних громадян, констатуємо таку тенденцію, відколи люди таки стали менше ходити до театру. Отже, розмови про те, що втрачаються покоління глядачів, є не зовсім безпідставними. При цьому слід наголосити, що діти, які змалечку до театру ходити не звикли і не мають у ньому потреби, не матимуть її, як правило, і в дорослому віці. Причини ситуації, що складається, різні, дослідники пояснюють в основному двома чинниками: по-перше, фінансовим, по-друге, пов'язаним із дефіцитом часу. Перераховані чинники трактується як характерна ознака сьогодення, хоча усвідомлення цього не змінює ситуації. Більше того, вона набуває загострення, коли з'ясовується, що діти до того ж ще й надто мало читають, а інколи й зовсім нічого не читають. Нам довелося ознайомитися з позицією батьків, до речі, достатньо впливових і зовсім не бідних, коли їх бачення ролі театру у виховному процесі трактується досить оригінально: Я без театру виріс, досяг певних вершин у суспільстві, і діти обійшлися без театру, не бідують. Цілком можливо. А чи обійдуться онуки? А правнуки? Якими вони будуть? А яким буде суспільство за таких підходів до проблем виховання, у якому нашим нащадкам доведеться жити?

Шкода, але люди, які багато подорожують іншими країнами, в тому числі й діти, вимагають і інших вистав, у яких місця для утвердження нашої ментальності, що нібито містить зайву чуттєвість, емоційність тощо, практично не залишається. І тут ми не можемо, навіть не маємо права не помічати, що порушуються зв'язки з національною культурою. Адже наші традиційно добрі, оптимістичні дитячі твори, вистави інтереси означеного вище контингенту нині не зачіпають. Для них такі вистави надто примітивні. Вважаємо, що тут на допомогу повинна прийти класика – як національна, так і світова. Зокрема, повертають нашого глядача до розуміння цієї проблеми такі твори національного звучання, як «Наталка Полтавка» І. Котляревського, «Майська ніч» М. Лисенка, «Вовчиха» О. Ананьєва, «Конотопська відьма» Г. Квітки-Основ'яненка, «Назар Стодоля» Т. Шевченка, «Чумаки» І. Карпенко-Карого. Тож театр сьогодні дійсно має боротися не тільки за дорослого, а й за свого маленького глядача. Гадаємо, що десь відсотків на 85–90 нам це вдається.

Однією з найважливіших форм роботи в цьому напрямку вважаємо налагодження зворотного зв'язку з нашим глядачем, у тому числі й з маленьким. Так, працюючи з організованою дитячою аудиторією, ми дбаємо не лише про якість вистави, але й у процесі екскурсії до театру намагаємося зробити все можливе, аби залобити дитину в театр, створити такі умови для гостя, щоб він почувався як у себе вдома, щоб було йому там зручно та затишно. Завершується, зазвичай, таке спілкування хоч і не новою, але, як для цієї ситуації, надто ефективною формою – анкетуванням. Саме анкета, у якій, залежно від віку респондентів, може бути лише одне запитання, як, наприклад, у ході зустрічі з вихованцями художньо-правової школи, стає іноді основою для подальшого і тривалого спілкування. Дітям, вік яких 6–9 років, було поставлене лише одне

запитання: «Для чого люди ходять до театру?». На жаль, подати анкети в повному обсязі та ще й з малюнками можливості у нас немає, а от навести окремі відповіді майже повністю зі збереженою орфографією, вважаємо за можливе:

- «для розваг, умінь, щоб знати казки» – Гена, 7 років;
- «щоб менше дивитись телевізор» – Сергій, 6 років;
- «щоб не бути футболістом» – Діма, 6 років (хоча за футбол автору і образливо);
- «щоб було цікаво жити» – Артем, 8 років;
- «покрашує настрій» – Антон, 8 років;
- «щоб розуміти почуття та знати виставу» – Денис, 9 років;
- «театр потрібен, щоб визнавати нове» – Євген, 8 років;
- «щоб знати етикет» – Сергій, 7 років;
- «щоб нас розважати» – Кирило, 6 років.

Аналізуючи ці відповіді, інколи навіть важко визначити, для кого вони більш важливі: чи для педагогів-організаторів, чи для маленьких громадян, які, найімовірніше, вперше в житті замислились над таким цікавим і таким складним явищем, яким є театр.

Одним з пріоритетних напрямків у роботі з дорослим глядачем нами обрана вісь:

Шляхом глибокого аналізу і зіставлення цілої низки практичних напрацювань ми дійшли висновку, що театр повинен мати свого драматурга. Тоді залишається більше надії зворушити глядача, більше можливості зачепити за «живе», більше можливості утримати для прийдешніх поколінь те поняття, яке називається «українська ментальність». Передусім таку українську ментальність, яка буде розглядатися не як сукупність комічних недоречностей, а як символ честі та гідності нації.

Першим місцевим драматургом, з ким академічний театр драми та музичної комедії імені М. Щепкіна налагодив тісну співпрацю, стала Богдана Олександровська, знаний журналіст, яка має певний досвід у галузі театральної драматургії. Вистава, яку незабаром побачить і юний, і дорослий глядач, має цей робочу назву «Остання сповідь». В основі твору – історія людської долі, яку скоригувала війна. Особливість вистави полягає в тому, що це місцевий матеріал. Головне – побудувати і донести до глядача його так, щоб ефект естетичного й етичного виховання мав позитивні наслідки. Театри повинні повернути собі повною мірою статус виховного закладу, а не задовольнятися лише функціями розважального. Саме заради цього й організується співпраця драматурга, режисера, постановника та глядача. І хоча театр практично ніколи не розглядався як засіб оперативного донесення інформації, освітньої функції його ніхто не позбавляв. Театр покликаний будити думку, змушувати глядача мислити, бути засобом колективного співпереживання. Для наших дітей це нині настільки важливо, що недооцінювати проблему практично неможливо. Адже зникає живе спілкування. Його дітям та й дорослим заміняє комп'ютер, надто конкретною та нав'язливою стає пропозиція віртуальної комунікації. Діти перестають співпереживати, зникає таке поняття, як «жалість».

Звичайно, ці всі проблеми поглиблюються умовами урбанізації нашого життя. Адже загальновідомо, що в мегаполісах, порівняно з містечками і селами, нівелювання естетичних та етичних цінностей у процесі виховання набирає значно більших масштабів. Отже, якщо в селах кожному і про кожного все відомо, то у великому місті такого бути не може. Здебільшого там над глобальними проблемами виховання в родині пересічних громадян замислюватись просто ніколи, оскільки все вбирає в себе

міська метушня. Тож часто активізується гасло: «Всі так роблять, чим я гірший?». Фактично так і переміщується в людське суспільство ефект «стадності». За прикладами далеко ходити не треба, вони на поверхні, а наслідки такої ситуації надто передбачувані. Головне на цьому історичному етапі для всієї педагогічної спільноти і кожного свідомого громадянина, як нам бачиться, – це не допустити в нашому суспільстві зробити того, про що просить один з персонажів художнього твору: «надати можливість зростити одне – два покоління негідників». Тож, аби цього не сталося, у людства є багато шляхів, проте один із них – найсерйозніша увага до естетичного виховання підрастаючого покоління. Щоб досягти в цьому питанні певного прогресу, нам необхідно заради об'єктивності визнати, що фактично впродовж усього попереднього та й початку нинішнього століття естетичне виховання перебувало у стадії занепаду. Причин такої ситуації, звичайно, багато, але головна, як нам бачиться, полягає в тому, що то був час суцільних соціальних потрясінь: революції, війни, розгул терору, голод, природні катаклізми, економічні кризи, технічні катастрофи тощо. І яке б підґрунтя під означені вище чинники не підводилось, беззаперечним залишається одне – руйнувались естетичні основи людського життя, знищувалась краса навколишнього світу, заплюжилася краса людської душі. На жаль, організатори революцій та інші «борці за краще життя» не дослухались до Ф. Достоевського, який попереджав, що лише краса врятує світ. Краса, а не війни та революції. Звичайно, йдеться про красу душі людської, її духовну довершеність, що лише й може забезпечити гармонійний розвиток особистості, й без такого невід'ємного складника, як естетичне виховання, успіху досягнути не можна.

Підкреслюючи, що театр є одним із найвпливовіших засобів естетичного виховання, варто торкнутися саме змісту естетичного впливу, аби співвіднести його з можливостями театру. Тож театр об'єктивно здатний тією чи тією мірою належно забезпечувати розвиток, удосконалення та виховання всіх основних складників змісту естетичного виховання, як-от: естетичного сприйняття навколишнього світу, естетичних почуттів, естетичних суджень, естетичних знань, естетичних ідеалів, естетичної культури загалом, естетичних переживань, естетичних смаків. При цьому основним продуктом театру є художня діяльність, головне призначення якої – нести глядачеві естетичну насолоду.

Досліджуючи виховний аспект порушеної проблеми, особливо щодо такої категорії як діти та молодь, необхідно торкнутися й освітньої функції театру, метою якої є певне коригування знань, ставлення та поведінки аудиторії стосовно певного явища, поняття тощо. Театр, особливо в роботі з молоддю, спроможний суттєво, як це завжди було і в прадавні часи, коригувати насамперед емоційний бік звернення до аудиторії. Саме реалізація освітньої функції дозволяє театру, завдяки педагогічно проникливій режисурі та самовідданій грі акторів, впливати на погляди, а іноді й на поведінку людей. Однак лише за умови свого високопрофесійного рівня творчості, як того було досягнуто «щепкінцями» у виставі «Дочки – матері» за п'єсою О. Марданя у постановці молодого талановитого режисера П. Рибчинського, театр дійсно може стати місцем для обговорення таких делікатних проблем, які, здавалося б, публічному обговоренню ніяким чином не підлягають. Варто наголосити, що глядач, особливо молодь, доволі часто здатний моделювати свою поведінку за зразком сценічного героя. І тут уже театру необхідно дбати про створення такого сценічного образу, естетична «планка» якого б не стала приводом для негативного, а тим паче для небезпечного наслідування.

Розглядаючи театр як одну з основних форм естетичного виховання, важливо не виокремлювати його з усієї виховної суспільної структури, де певне місце відведено і навчальному (трудовому) колективу, й іншим соціальним структурам, задіяним у формуванні всього духовного і творчого потенціалу людини. Тож театр, як і мистецтво

загалом, у процесі формування особистості, забезпеченні її гармонійного розвитку виконує виключно свою функцію, суть якої полягає в збалансованому збагаченні, поглибленні та підсиленні естетичного і творчого впливу на особистість навколишнього середовища – як природної, так і рукотворної краси. Звичайно, свою роль у вихованні відіграє ідеологія, наука, мораль, політика, право тощо. Втім, театр є своєрідним системоутворювальним чинником щодо формування цілісного світогляду особистості. Саме театр сприяє підвищенню подальшої соціальної активності людини, всебічному розвитку її художньої та особистісної культури. Уважалось, що позитивний вплив театру на людей, особливо на дітей і підлітків, полягає в тому, що він (театр) збуджує позитивні емоції, просвітлює розум, розширює світогляд, дає простір почуттям. Суспільство ж має бути зацікавленим у тому, щоб вистави мали високу естетичну цінність. При цьому окремі освітні структури недостатньо сприяють розвитку особистісного світогляду учня, здебільшого йдучи шляхом вузькопрофесійної спеціалізації, що відповідно неналежним чином впливає на наближення нашого суспільства до виховання духовно багатих, гармонійно розвинутих громадян. Тому наразі особливо актуальними стають інтеграційні процеси в організації театрального виховання. Щодо перспектив естетичного та художнього виховання дітей і підлітків у нашій державі, то є певненість, що ініціатива Президента України стосовно оголошення 2013 року Роком дитячої творчості та вимога усіляко сприяти забезпеченню освітньо-культурних потреб дітей, створенню умов для їхнього творчого, духовного та інтелектуального розвитку, а також нові соціальні ініціативи «Діти – майбутнє України», не дозволять утілити в життя рекомендації листа Міністерства фінансів Міністерству культури щодо оптимізації мережі бюджетних закладів [9, с.5], а значить житимуть театри, музеї, парки, академічні та національні творчі колективи і, звісно, школи естетичного виховання.

Література

- 1. Абрамян В. Ц.** Театральна педагогіка / В. Ц. Абрамян. – К. : Лібра, 1996. – 224 с.
- 2. Белинский В. Г.** Собрание сочинений: в 9-ти т. – Т. 3: Статьи, рецензии, заметки. Февраль 1840 – февраль 1841 / В. Г. Белинский – М. : Художественная литература, 1978. – 614 с.
- 3. Галаур С.** «Читаючи «Педагогічну поему», не можна не відчувати, що її автор – українець» / С. Галаур // Урядовий кур'єр. – 13 березня 2013 року, №47. – С. 4.
- 4. Гулина М. А.** Словарь-справочник по социальной работе / М. А. Гулина. – СПб : Питер, 2008. – 400 с.
- 5. Давыдов В. Г.** Приобщение детей к искусству театра / В. Г. Давыдов // Эстетическое воспитание в школах искусств. – М., 1988. – С. 63–77.
- 6. Из копилки мудрости. Афоризмы от древности до наших дней / сост. Кривошей А.В.** – Донецк: ООО Глория Трейд, 2012. – 432 с.
- 7. Калашник Н. Г.** Эстетические вкусы: их истоки и формирование: [монография] / Н. Г. Калашник. – К., 2007. – 252 с.
- 8. Коптев Л.** Театр и образование / Л. Коптев // Искусство в школе. – 2008. – №6. – С. 62–65.
- 9. Мацегора К.** Яку естетику принесе оптимізація? / К. Мацегора. // Урядовий кур'єр. – 13 квітня 2013 року. – №70. – С. 5.
- 10. Машевская С. М.** Эволюция идей школьного театра / С. М. Машевская. – М., 2012. – 160 с. – (Я вхожу в мир искусств).
- 11. Мистецтво у розвитку особистості: [монографія].** – Чернівці: Зелена Буковина, 2006. – 224 с.
- 12. Михайлова А. Я.** Ребёнок в мире театра: метод. пособие по воспитанию зрительской культуры / А. Я. Михайлова. – М., 2001. – 158 с.
- 13. Художественное творчество детей: образовательные программы.** – М., 2010. – 176 с.